

Dr. Hautzinger Zoltán egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudomány Kar
Büntető Eljárásjogi és Kriminológiai Tanszék

A katonai büntetőjog fogalma és forrásai

*A fegyelem pedig a hadsereg lelke,
amely nélkül a hadsereg háborúban
hasznavehetetlen, békében veszedelmes*
(*Helmut von Moltke*)

A katonai büntetőjog évezredekre visszanyúló története során bár folyamatosan korszerűsödött, általános célja, az adott fegyveres szerv fegyelmének erősítése és fenntartása, valamint belső felépítése, az anyagi-, eljárási és végrehajtási jogi szabályokra való tagozódása nem változott. Ez alapján határozható meg a katonai büntetőjog fogalma, amely a fentieknek megfelelően a katonai szervezeten belüli fegyelem és harckészültség fenntartása érdekében a katonai életviszonyokat támadó cselekményekre, ezek elkövetői felelősségének megállapítására és a katonai büntetések végrehajtására vonatkozó normákat foglalja össze. Emellett beszélni kell a katonai büntetőjog forrásairól is, amelyek nemzetközi és nemzeti, illetve jogilag szabályozott és a jogszabályok szintjét el nem érő szabályozáson alapulnak

In spite of the fact that military criminal law has been constantly modernized during the thousands of years of its history, its general aim, namely the reinforcement and maintenance of military discipline and its inner structure based on the division of material, procedural and executive law has not been changed. Military criminal law can be determined as an entirety of norms concerning the actions attacking military affairs, the impeachment of their perpetrators and the implementation of punishments in order to maintain military discipline and standby. Therewith we have to count on the sources of military criminal law that are based on international and national, legal and non-legal measures.

A katonai büntetőjog legfontosabb célja és elméleti indoka már történeti fejlődésének kezdeti szakaszában megfigyelhető. A katonai szabályok betartatására a hadban álló vagy a harcra készülő katonai alakulatoknál a fegyelem megszilárdítása és fenntartása érdekében volt, és van napjainkban is szükség. Ez így volt az alapvetően katonai berendezkedésű – nomád – társadalmakban, ahol a fennmaradás érdekében minden fegyverképes személyre szükség volt,¹ és így volt (van) a modern demokráciákban is, ahol a katonai és a polgári jog elkülönül egymástól. Ennek a szeparációnak az előfeltétele egyfelől az önálló katonaság létrejötte,

¹ Cziáky Ferenc a múlt század elején találóan írta e korról, hogy „egy nép csak annyit ért, amennyit katonai szempontból produkálni tudott, mert ebben a korban egyetlen értékmérő volt csak, a kard”. Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Budapest, 1924. 10. o.

másfelől annak a felismerése volt, hogy a katonai jogi helyzetekkel kapcsolatos kérdések, viták és normasértések kezelésére a lakosságra vonatkozó általános szabályok már nem elegendők. Így jött létre a katonai jog, illetve az abban meghatározott szabályok megsértését szankcionáló katonai büntetőjog.

A katonai jog és büntetőjog szabályozásával már az ókori társadalmak is foglalkoztak. A spártai államban például az i.e. hatodik században a katonai kiképzésre, a szolgálati szabályzat begyakorlására és a fegyelem kérlelhetetlen szigorúsággal való fenntartására vonatkozó főrend (kosmos) érvényesült, amelynek minden spártai férfi vakon engedelmeskedett.² Makedóniában pedig háború esetén nem a nép-, hanem a fegyveres férfiak által alkotott hadsereggyűlés gyakorolta az igazságszolgáltatási hatalmat,³ míg Rómában a praetori jog fennállása alatt az élet szinte minden területe, így a katonáskodás, és a háború viselése is szabályozott volt.⁴ A római jog modern szemléletét mi sem jelzi jobban, hogy a katonai büntetőjog – továbbfejlesztve és megelőzve számos más kultúra jogát – a civil jogtól elkülönülten, sajátos rendszer szerint felépített dogmatikai alapon nyugodott, legfőbb jogforrása a Digesta 49. könyvének 16. fejezete volt. Az ezen alapuló római katonai büntetőjog már pontosan körülhatárolta a katonák által elkövethető bűncselekmények (delicta militum propria) körét, a katonai büntetőeljárás hatályát, és a katonákra kiszabható büntetéseket, valamint azok végrehajtásának módozatait.

A katonai büntetőjog tagozódása

Az ókorban gyökerező katonai büntetőnormák jelentősége napjainkig sem változott. Vincze Miklós írja találón, hogy a katonai büntetőjog a társadalmi berendezkedéstől függetlenül egy igen távoli történelmi kor tükrében is változatlan fogalmi, dogmatikai alapokon nyugszik, nagyon hasonló – természetesen a saját korának és történelmi közegének megfelelő – szankciókat alkalmaz, és ugyanazokat az érdekeket védi, ugyanazokat a cselekményeket pónalizálja.⁵

Nem változott a katonai büntetőjog tagozódása sem. A tágabb értelemben vett katonai büntetőjogi szabályok – hasonlóan az általános büntetőjogi rendelkezések csoportosításához – attól függően, hogy tartalmukban anyagi, alakai vagy végrehajtási szabályokat tartalmaznak, tovább bonthatók

- egyrészt *szűkebb értelemben vett katonai büntetőjogra*, amely a katonákra vonatkozó legfontosabb büntetőrendelkezéseket foglalja össze úgy mint a katona büntetőjogi fogalmát, a katonai bűncselekményeket és a katonákra vonatkozó szankciórendszert;
- másrészt a *katonai büntető eljárásjogra*, amely meghatározza, hogy a katonai bűnelkövetőket milyen szabályok szerint kell felelősségre vonni, velük szemben milyen hatósági fórum járhat el, vagy milyen eljárási kényszerintézkedések alkalmazhatók;
- harmadrészt a *katonai büntetés-végrehajtási jogra*, amely részletesen előírja, hogy a katona elítéltekkel szemben a katonai büntetőeljárás során jogerősen kiszabott büntetés milyen szabályok szerint, hogyan hajthatók végre.

A magunk részéről e tanulmány keretében nem arra vállalkozunk, hogy a tágabb értelemben vett katonai büntetőjog fenti tagozódás szerinti ágait egyenként értelmezzük, hanem arra, hogy a katonai büntetőjogot mint tágabb definíciót mutassuk be. Ennek

² Vö. Gyomlay Gyula: A görögök története a római hódítás koráig. In: Nagy Képes Világtörténet. Budapest, 1898-1905. forrás: <http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/02kotet/02r01f07.html>

³ Vö. Görög történelem (szerk. Németh György). Osiris Kiadó. Budapest, 1996. 266. o.

⁴ Vö. Varga Péter: De re militari (A katonai jogról – forráselemzés). Acta Juridica Et Politica, Szeged 1999. 3.o.

⁵ Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari). Ügyészek Lapja 2006/6. sz. 51. o.

megfelelően a katonai anyagi büntetőjoggal, az eljárással és a végrehajtási joggal külön nem foglalkozunk, azok bemutatására önálló tanulmányok keretében vállalkozhatunk csak.

A katonai jog és a katonai büntetőjog helye az általános jogrendszerben

A katonai jog a bevezető részben leírtak alapján azt a normarendszert jeleníti meg, amely a katonai berendezkedés legfontosabb tételeit kötelező érvénnyel adják közre. A Katonai Lexikon szerint a katonai jog azoknak a jogszabályoknak az összességét jelenti, amely meghatározza a fegyveres erők szervezeti felépítését, működését valamint a katonák jogait és kötelességeit.⁶ A fenti szűkebb fogalom azonban nem ad teljes definíciót. A katonákra vonatkozó normák ugyanis nemcsak jogszabályokból ismerhetők meg, hanem azokat kiegészítendő más, a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályozókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is. Ennek megfelelően álláspontunk szerint a katonai jog fogalmi meghatározása nem szűkíthető le a jogszabályokra és a jogi normákra, mivel az tágabb értelemben mindazokat az írt és íratlan normákat és tételeket magában foglalja, amelyek a katonai élet- és szolgálati viszonyra jellemző – „a katonai szellemmel áthatott”⁷ – érintkezési vagy magatartási szabályokat megfogalmazzák.

A katonai jog meghatározásához hasonlóan értelmezhető szélesebb felfogásban a katonai büntetőjog definíciója is. E diszciplína a katonai jog fogalmi elemeinek megsértése esetén nyer valódi tartalmat, anyagi, alaki és végrehajtási szabályokat tartalmaz mindazokra a szabályszegésekre, amelyek a katonai élet- és jogviszonyok területén következnek be. A katonai joghoz hasonlóan a katonai büntetőjog is speciális szabályrendszerként értelmezendő, mivel a katonára egyszerre vonatkoznak az általános, minden természetes személyre hatályos szabályok és a katonai életviszonyokat behatóró speciális normák. Egyes katonák (állománykategóriák) esetében az általános jogsértés és a katonai eljárás összekapcsolható, mások esetében azonban nem. Ezt a katonai büntetőeljárás személyi és tárgyi hatálya mutatja meg, amely azzal több a katonai anyagi és végrehajtási jognál, hogy míg ez utóbbiak kizárólag katonai deliktumokra és bűnelkövetőkre vonatkoznak, addig az eljárás általános bűncselekményekre és a katonák személyi körén kívül eső terheltekre is vonatkozhat.

A katonai büntetőjog behatórása szükségszerűen kiinduló alapként feltételezi az általános büntetőjog fogalmi elemeit. Vincze Miklós azon az állásponton van, hogy a katonai büntetőjog mind a mai jogrendszerünkben, mind a római jogban azoknak a jogi normáknak az összessége, amelyek meghatározzák, hogy az állam a fegyveres testületeken belül milyen magatartásokat nyilvánít katonai bűncselekménynek, a fegyveres testületek tagjaira mikor vonatkoznak különleges felelősségre vonási szabályok, milyen büntetéseket helyez kilátásba, valamint azokra milyen végrehajtási szabályokat állapít meg.⁸ A katonai büntetőjog és az általános büntetőjog közötti eltérés mögött a katonai és az általános életviszonyok közötti eltérés mutatkozik meg. Az eltérés lényege pedig nem más, minthogy a katonai büntetőjog hatálya alá tartozó személyek – akiknek e hatály alá vonása előzetes, valamilyen állami fegyveres szervhez kötődő jogviszonyán alapul – sajátos környezetben olyan feladatot látnak el, amely teljesítéséhez az általánostól szigorúbb követelményeknek kell megfelelniük. Ahogy amerikai szerzők egy csoportja írja, a katonai környezet olyan szervezeti sajátosságokkal rendelkezik, amilyenek a civil szektorban nem találhatók, ezért a katonai büntetőjognak sajátos katonai bűncselekményeket kell előírnia, és külön igazságszolgáltatási rendszert kell

⁶ Vö. Katonai Lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985. 318. o.

⁷ Vö. Emil Dangelmaier: Militär-Rechtliche und Militär-Ethische Abhandlungen. Vorrede. VII. 1. o.

⁸ Vincze Miklós: i.m. 37. o.

tartalmaznia.⁹ Ezáltal – Györffy László majd egy évszázaddal ezelőtt leírt gondolatát citálva – a katonai büntetőjog akkor kapcsolódik az állam legfontosabb szerveinek sorába és illeszkedik az általános büntető jogtudományhoz, amikor az állam érdekeit, javait védelmező hadsereg jogrendjét biztosítja.¹⁰

A katonai büntetőjog adatforrás szerinti tipizálása

A katonai büntetőjog fenti sajátosságára jellemző, hogy azok tételei a katonai (fegyveres, rendvédelmi) szervekre vonatkozó normákból ismerhetők meg. Ezek széles körébe sorolhatók a katonai tárgyban legmagasabb állami szinten megkötött nemzetközi egyezmények, az egyes államok nemzeti jogalkotásának termékei (alkotmány, honvédelmi törvény, stb.), az egyes katonai belső szabályzók (pl. szolgálati utasítás), illetve a katonai etika alá tartozó tételek. Ez egyúttal a katonai jog és azon belül a büntetőjog – adatforrás szerinti – csoportosítása is.

A katonai büntetőjogot nemcsak az adatforrás jellege, hanem más szempont szerint is lehetne tipizálni. Tekintettel arra, hogy a magyar katonai szabályok nemcsak a hétköznapi értelemben vett katonákra, hanem több esetben a rendvédelmi szervek (rendőrség, büntetés-végrehajtási szervezet, polgári nemzetbiztonsági szolgálatok stb.) hivatásos állományú tagjaira is kiterjednek, helyt álló lehetne a szabályok címzettjei szerinti tagolás is. Ez a tipizáció azonban csak látszólagos, mivel a fenti nem katonai szervezetek beosztottai a katonai szabályok hatálya alá vonásával katonaként jelentkeznek, azaz ugyanolyan jogi megítélés alá kerülnek mint a tényleges katonák.

A nemzetközi katonai büntetőjog

Az általános joghoz hasonlóan a katonai jogforrási hierarchiában is a legmagasabb szintű jogi szabályozó erőt a nemzetközi jog jelenti. A nemzetközi katonai jog esetében többnyire a hadijogról hallhatunk. A hadijog – általános megállapítás szerint a hadviselés módjaira és eszközeire, a hadi cselekmények során érintett személyekre, dolgokra és szervezetek védelmére vonatkozó nemzetközi szerződések, szokásjogi normák összességét jelenti, amelyet a fegyveres összeütközésben a támadó és megtámadott feleknek meg kell tartaniuk.¹¹ A hadijog tehát az államok fegyveres konfliktusainak a joga, alapvetően humanitárius megfontolásból, a káros hatások csökkentése érdekében, az egyes harci vagy hadi cselekmények során tapasztalt problémákra, következményekre próbál megoldásokat találni. Ahogy Lattmann Tamás fogalmaz, a hadijog elsődleges feladata a fegyveres konfliktusok lehetséges hatásainak csökkentésével az emberek védelme.¹² Ehhez képest a nemzetközi katonai jog tágabb értelmezési területet fog át. Egyfelől magában foglalja a hadijogot, másfelől mindazokat a szerződéseket és egyezményeket, amelyek valamilyen katonai tárgykörben keletkeztek. A katonai szerződések alapvetően többfélék lehetnek, jelenthetik háborús helyzet keletkezését (hadüzenet) vagy lezárását (tűzszünet, fegyvernyugvás, stb.), de ebbe a kategóriába tartoznak az egyes katonai együttműködésekre létrejött szervezetek is, mint a NATO, a Nyugat-európai Unió, korábban a Varsói Szerződés, illetve az egyes államok

⁹ Vö: Mickey R. Dansby, James B. Stewart, Schuyler C. Webb (szerk.): *Managing Diversity in the Military*. Transaction Publishers. 2001. 394. o.

¹⁰ Vö. Györffy László: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*. Pallas Kiadó. Budapest, 1925. 25. o.

¹¹ Vö. *Hadtudományi Lexikon M-Zs*. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 970. o.

¹² Vö. Lattmann Tamás: *A terrorizmussal szembeni fellépés kérdései a nemzetközi hadijog területén*. *Hadtudomány*. 2005/1. szám. 149. o.

között katonai feladatra vagy helyzetre (pl. légi bázis bérlése, légtér használat, stb.) született megállapodások.

Ahogy az egyes államok belső joga szerinti tagozásban látható, úgy a nemzetközi katonai jogban is meg lehet az egyes jogágakat különböztetni. Ennél fogva beszélhetünk nemzetközi katonai büntetőjogról is, amely – Ruti Teitel szerint a győztesek igazságszolgáltatásának uralkodó megoldásaként¹³ – nemcsak a bűnös egyént, hanem a felelősséget elleplezni kívánó vagy azt valamilyen oknál fogva megállapítani képtelen nemzeti jogalkalmazást is elítéli. Így jöttek létre és működtek nemzetközi katonai törvényszékek a második világháborút követően,¹⁴ valamint a Jugoszláviában, illetve Ruandában bekövetkezett jogsértések kivizsgálására. E törvényszékek közös vonása abban állt, hogy mindegyiküket egy nemzetközi elemekkel tarkított konfliktust követően a bűnösök felelősségre vonása érdekében állították fel, joghatóságukat vagy közvetlenül egy nemzetközi szerződés keretében, vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsa által, de az univerzális joghatóság szellemében alakították ki.¹⁵

A katonai büntetőjog nemzetközi gyakorlatához és a nemzeti jogalkotásra vonatkozó jogfejlesztő hatásához tartozik az Emberi Jogok Európai Bírósága is, amely az Emberi Jogok Európai Egyezménye rendelkezései értelmezésével kapcsolatban számos döntést hozott a katonai büntető-igazságszolgáltatás területén. A Bíróság – szinte alapelveként – az „Engel és társai kontra Hollandia” ügyben mondta ki, hogy az államok katonai büntető- és fegyelmi eljárási jogalkotása és alkalmazása során figyelemmel kell lenniük az Egyezmény előírásaira, noha a Bíróság a büntetőeljárási garanciák vizsgálata során köteles tekintettel lennie a katonaelet és a katonai igazságszolgáltatás sajátosságaira. A Bíróság következetesen hangsúlyozza az emberi jogoknak a fegyveres erőknél belüli érvényesíthetőségét, ugyanakkor ezzel egyenértékű figyelemmel kíséri a katonai közösségeken belüli különös szabályokat, amelyek a civil életben megszokottakhoz képest szigorúbbak.¹⁶ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata tehát – még a katonaeletből eredő sajátosságok ellenére is – megkívánja az európai országoktól, hogy átlátható, a tisztességes eljáráshoz fűződő alapvető követelmények szerint szervezze a katonai szabályok megszegéséhez kapcsolódó eljárásokat. Ennek eredményeként egyes szerződő országok olyan reformokat hajtottak végre saját katonai igazságszolgáltatásukban, amelyek óhatatlanul a polgári elvek katonai eljáráson belüli szélesedéséhez, a korábbi katonai zárt struktúra nyitottabbá válásához vezetett.

A katonai büntetőjog a nemzeti jogalkotásban

A katonai büntetőjog legjelentősebb forrásai a nemzeti jog szintjén keresendők. Szinte minden állam, amely fontosnak érzi belső és külső biztonságát a fegyelmen alapuló és felépülő fegyveres szervet keresztül védeni vagy fenntartani, kidolgozott olyan szabályokat, amelyek ezt a hierarchikus alá-fölérendeltséget oltalmazzák, támogatják.

Az egyes államok katonai büntetőjogi kodifikációja aszerint csoportosítható, hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak a katonai fegyelmi jog szabályozásának speciális követelményeinek, az önálló katonai büntetőtörvények megalkotásának avagy az önálló katonai büntető-igazságszolgáltatási intézmények fenntartásának. E tekintetben a tipizáció tovább értelmezhető külön a katonai büntetőjogi alkotásra illetve a büntető-

¹³ Vö. Ruti Teitel: Az átmenet büntető-igazságszolgáltatása. *Fundamentum* 2000/1. szám. 6. o.

¹⁴ Az európai tengelyhatalmak háborús főbűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről szóló 1945. augusztus 8-án kelt Londoni Egyezmény.

¹⁵ Vö. Szabó Adrienn: A nürnbergi, a jugoszláv, illetve a ruandai nemzetközi büntetőtörvényszékek joghatósága. In: *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIV. 2006. 133. o.

¹⁶ Vö. Kovács Péter: Fegyveres erők és emberi jogok. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. *Acta Humana* 1997/28-29. sz. 30. o.

igazságszolgáltatási fórumokra. Mind a kodifikáció, mind a katonai bíraskodás terén tapasztalható a szeparáció (elkülönülés), illetve az integráció (beépülés). Előbbi esetében egy teljesen elkülönült büntető jogszabályi kört (önálló katonai büntető anyagi, eljárási és végrehajtási normákat) és igazságszolgáltatási fórumrendszert (önálló had- vagy katonai bíróságok, ügyészségek, nyomozó szerveket), míg utóbbi esetében az önállóság teljes vagy részleges hiányát, az egyes katonai deliktumok rendes szabályok és igazságszolgáltatási fórumok általi elbírálását kell érteni. Önálló katonai büntetőjogról beszélhetünk az angolszász jogrendszerek esetében, ahol önálló katonai intézmények sajátos, katonai büntetőszabályok szerint járnak el, míg integrált a szabályozás például Csehországban, ahol ugyan katonai bűncselekmények léteznek, de az ilyen deliktumok elkövetőit már a rendes eljárási szabályok szerint, polgári bíróságok vonják felelősségre.¹⁷

A magyar katonai büntetőjog mind a jogalkotás, mind a szervezeti megvalósulás szintjén vegyes jellegű. Bár a jogtörténeti fejlődés során Magyarországon volt időszak, amikor önálló katonai igazságszolgáltatási fórumok, bíróságok speciális katonai szabályok szerint jártak el,¹⁸ napjainkban ez nem így van. A katonai büntetőjog legfontosabb belső jogforrásai egységes kódexekben találhatóak, így az anyagi büntetőjogi,¹⁹ a büntetőeljárás²⁰ és a büntetésvégrehajtási²¹ kódexekben. A fentieken túl – főleg a büntető eljárásjog területén – találunk alacsonyabb (rendeleti szintű) szabályozást is, amelyek főleg a katonákkal szembeni büntetőeljárás lefolytatásának részletszabályait tartalmazzák. Ezeken felül – mint minden más jogág esetében – a katonai büntetőjog külső forrásairól is beszélhetünk. Ezek azok a jogszabályok, amelyeket nem büntetőjogi tárgyban adtak ki, de mégis tartalmazzak büntetőjogi szabályokat. Ilyenek mindenek előtt az Alkotmány,²² az egyes – főleg a bíróságról²³ vagy az ügyészségről²⁴ szóló – szervezeti törvények és a honvédelmi törvény.²⁵

A katonai büntetőjog egyéb normái

A katonai büntetőjog történeti fejlődésének kezdeti szakaszától kezdve egészen napjainkig vannak olyan nem jogszabályi szintre emelt normák, amelyek egyfajta belső rendező erőként szabják meg az egyes katonai közösségek életviszonyait. E körbe ugyanúgy beletartoznak az átfogó jellegű, a katonai felső vezetés szabály- és elvrendszerét összefoglaló katonai doktrínák,²⁶ mint az egyes részterületekre vonatkozó szabályzatok, végrehajtási utasítások vagy intézkedések és parancsok.

Egy az ötvenes évek végén készült katonai büntetőjogi kézikönyv szerint a katonai büntetőjog speciális forrásai között első helyen a katonai (rendőri, stb.) esküt kell említeni. Az eskü tömören összegzi azokat a sajátos kötelezettségeket, amelyek a szolgálat jellegéből és

¹⁷ A katonai büntető-igazságszolgáltatás egyes külföldi példáiról lásd Kovács Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok. Kriminológiai és kriminálisztikai tanulmányok 35. szám. 384-391. o., valamint Kardos Sándor: kitekintés a katonai büntetőjog nemzetközi szabályozására. In: Szabó Krisztián (szerk.): Tanulmányok Dr. Kovács Andor professzor születésének 120. évfordulójára. Debrecen, 2004. 57-93. o.

¹⁸ Vö. Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. Jogtudományi Közlöny 2007/6. sz. 263-277. o.

¹⁹ A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) VIII. és XIX-XX. Fejezet

²⁰ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) XXII. Fejezet

²¹ A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (Bv.tvr.) IV. fejezet VIII. cím

²² A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

²³ A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény

²⁴ Az ügyészségről szóló 1972. évi V. törvény

²⁵ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény

²⁶ A katonai doktrínáról lásd bővebben: Pekó József: A katonai doktrína-korszerűsítés elvi háttéréről. Hadtudomány. 1999/1. szám. Forrás: <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/1999/ht-1999-1-6.html>

rendeltetéséből folynak, és egyrészt a legszorosabb kapcsolatban áll a legmagasabb szintű jogszabályokkal, mindenek előtt az Alkotmánnyal, másrészt a katonai normasértés egyúttal a katonai esküben foglalt valamely katonai kötelezettség megszegését is jelenti.²⁷ A magunk részéről a katonai esküben Szabóné Szabó Andreához hasonlóan egy a hagyományok továbbviteléről, a haza védelméhez való feltétlen önfeláldozás deklarálását látjuk.²⁸ Inkább egy ünnepélyes nyilatkozat, mint jogi kötőerővel rendelkező aktus. Erre utal a Magyar Alkotmánybíróság is, amikor határozatában leszögezi, hogy „amikor az állam a honvédelmi kötelezettség keretében végső esetben élete feláldozását is megköveteli a fegyveres szolgálatot végző katonától, nem az élettől és az emberi méltóságtól való állam általi, bizonyosan bekövetkező megfosztásáról van szó.”²⁹ Az eskü a katonát – ideértve az egyes rendvédelmi szervek esküt tett dolgozóit is – csak szimbolikusan köti. Ahogyan Horváth Csaba fogalmaz, a katonai eskü, a katona magatartásának elsősorban erkölcsi oldalát erősítő, tartós érzelmi viszony alapja.³⁰ Az egyes normasértések nem az eskü, hanem akár a jogszabályok, akár alacsonyabb szintű belső utasítások tilalmainak a megszegéséből vagy kötelezettségeinek az elmulasztásából származnak.

Szintén az egyéb jogforrások között, de a legalapvetőbb normaként kell gondolni a parancsra. A belső szabályzóként és a mindennapi működésben egyaránt értelmezhető parancs a katonai szolgálati rend és fegyelem biztosításának legelemibb része, vagy ahogy a Hadtudományi Lexikon rögzíti, az előljáró akaratának legfőbb kifejezési módja, egyben vezetési eszköze.³¹ Korda György elvi éllel szögezi le, hogy a katonai büntetőrendelkezések hatálya alatt lévő személyektől a büntetőjogi következmények terhe mellett kell megkövetelni a feltétlen engedelmisséget, előljáróik akaratának időbeni és legjobb tudásuk szerinti végrehajtását.³² Erre tekintettel a katonai életviszonyokban az engedelmisséghez, a szolgálati fegyelemhez, a parancs teljesítéséhez kiemelkedően fontos társadalmi érdek fűződik.³³

A parancsral kapcsolatosan rendszerint két büntetőjogi kérdés merül fel: a parancs iránti engedetlenség és a parancsra elkövetett bűncselekmény problematikája. Mindkét körülmény fontos eleme a katonai függelmi érintkezés teljes körű értelmezésének, de e tanulmány célja nem az, hogy ezeket tételesen tárgyaljuk.

A katonai büntetőjog egyéb normái közé tartoznak továbbá a szokások, a katonai fegyelmi és becsületbírói procedúrák, illetve egyre inkább előtérbe kerülnek az ún. méltatlansági vagy etikai szabályok és eljárások is. Ezek egyben a katonai büntetőeljárás különös módozatai is. Közös jellemzőjük, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás egyszerűsített fajtáiként jönnek számításba, és olyan normasértéseket is kezelni tudnak, amelyek a bűncselekménynél enyhébb megítélésű magatartásokként jelentkeznek. Ugyanakkor ezek az eljárások nem helyettesíthetik a katonai büntetőeljárást, annak hatáskörét csak törvény erejénél fogva gyakorolhatják (lásd: katonai bűncselekmény elbírálása fegyelmi eljárásban), és jogorvoslat esetén abszolút súlyosítási tilalom érvényesül, azaz az ilyen eljárás során hozott határozat felülvizsgálata során a fellebbviteli fórum súlyosabb büntetést nem szabhat ki.

²⁷ Vö. Kovács Zoltán (szerk.): A katonai büntetőjog kézikönyve. Zrínyi Kiadó. Budapest, 1958. 39. o.

²⁸ Vö. Szabóné Szabó Andrea: A Magyar Honvédség arculati elemei. Hadtudomány 2000/3. sz. forrás: http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2003/3_12.html

²⁹ 46/1994. (X. 21.) AB határozat

³⁰ Vö. Horváth Csaba: A magyar katonai eskü története. Honvéd Kiadó. Budapest, 1998.

³¹ Hadtudományi Lexikon M-Zs. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995. 1057. o.

³² Vö. Korda György: A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei. Belügyi Szemle 1989/9. szám 8. o.

³³ Blaskó Béla: Magyar büntetőjog Általános rész. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2003. 245. o.

A katonai büntetőjog évezredekre visszanyúló története során bár folyamatosan korszerűsödött, általános célja, az adott fegyveres szerv fegyelmének erősítése és fenntartása, valamint belső felépítése, az anyagi-, eljárási és végrehajtási jogi szabályokra való tagozódása nem változott. Ez alapján határozható meg a katonai büntetőjog fogalma, amely a fentieknek megfelelően a katonai szervezeten belüli fegyelem és harckészültség fenntartása érdekében a katonai életviszonyokat támadó cselekményekre, ezek elkövetői felelősségének megállapítására és a katonai büntetések végrehajtására vonatkozó normákat foglalja össze.

A katonai büntetőjog csoportosítását a magunk részéről az adatforrás jellege szerint tartjuk a legcélravezetőbbnek nem feledve ugyanakkor, hogy azt akár a katonai büntetőjog címzettjei, akár a fogalmi elemekből kitűnő tagozódás szerint is el lehetne végezni. Előbbi azonban csak véleményünk szerint csak látszólagos csoportosítási lehetőséget jelent, míg utóbbi esetében az egyes katonai büntetőjogi ágazatok értelmezésére egy-egy tanulmány keretében vállalkozhatunk csak. Ennél fogva – maradva az adatforrások szerinti felosztásnál – nemzetközi és nemzeti katonai büntetőjogról, illetve jogilag szabályozott (szűkebb értelemben vett) és a jogszabályok szintjét el nem érő szabályozáson alapuló (tágabb értelemben vett) katonai büntetőjogról beszélhetünk.

Mínthogy a katonai büntetőjog fenti normái nemcsak külön-külön, hanem összességükben is kihatnak egy adott állam katonai büntetőjogi és -igazságszolgáltatási rendszerére, ezért ezek egységesen jelentik azok forrásait, azaz egy katonai közösségen belül elkövetett jogsértés megértése és elbírálása során mindegyik jogforrási szintre tekintettel kell lenni.